

Den døende klasskampen

Elisabeth Hultqvist

Docent, Uppsala Universitet

En rörelses framgång bygger på enighet och sammanhållning inom de egna leden. Så hur ska arbetarrörelsen bemöta populismens uppsving? Elisabeth Hultqvist söker svaren i François Dubets senaste bok.

När Susanna Gideonsson valdes till ny ordförande för LO manade hon till enighet och sammanhållning. En utmaning när flera av de tunga förbunden nu väljer att förhandla på egen hand. Dessutom är drygt en fjärdedel av LO:s medlemmar de nya lössen i den röda fanans veck – alltså Sverigedemokrater. Är uteslutning ett rimligt vägval? Hur ska arbetarrörelsen på allvar bemöta populismens uppsving?

Även om Socialdemokraterna under Coronakrisen har återtagit delar av sitt väljarunderstöd, är SD alltjämt det näst största partiet bland LO:s medlemmar. Stödet för ett högerextremt parti är inget unikt för Sverige. De högerextrema partiernas frammarsch på bekostnad av de etablerade partierna är en trend som vuxit sig stark i hela Europa. Hur hamnade vi här – och vilken är grunden för de populistiska rörelserna och de polariserade samhällen som följt i dess spår? Vi ser samma utveckling runt om i Europa – i Polen, Ungern, England, Italien, Frankrike – och i USA. Varför har samhällena blivit så polariserade? Vad utgör grunden för framväxten av de populistiska rörelserna? Självfallet finns det inte en förklaring, utan det handlar om en rad samverkande orsaker som inte entydigt kan förklaras med nyliberalism, främlingsfientlighet eller nationalism. Ett intressant bidrag till att förstå dessa komplexa

Teksten er tidligere publisert i nettmagasinet *Dagens Arena*, 4. september 2020. Permanent lenke: <https://www.dagensarena.se/essa/den-doende-klasskampen/>. Magasinet er en del av organisasjonen Arenagruppen ([Om oss - Arenagruppen](#))

Publisert: 22.09.2022

Praxeologi – Et kritisk refleksivt blikk på sosiale praktikker ©2022 Elisabeth Hultqvist

DOI: <http://dx.doi.org/10.15845/praxeologi.v4i0.3755>

förändringar ger den franske sociologen François Dubet i sin senaste bok *Le temps des passions tristes. Inégalités et populisme* [ung. *En tid av upprörda känslor. Ojämligheter och populism*].

Dubets hypotes är att grogrunden för såväl polariseringen, missnöjet och i viss mån även hatet inte främst är ökade klassklyftor – utan att det ojämlika samhällssystemet i sig är förändrat (la transformation du régime des inégalités). Klasssamhället har, enligt Dubet, ersatts av en ”multipel ojämlikhetsregim”, en samling faktorer som alla bidrar till ökande ojämlikhet. På dryga hundra sidor utvecklar han sin argumentation under rubriken ”Slutet på klassamhället”.

Nej, vi har inte hamnat i den marxistiska visionen om det klasslösa samhället, utan lever precis som tidigare i samhällen med sociala klyftor. Däremot lever vi inte längre i det klassamhälle som kännetecknade industrialismen med dominerande klasser som arbetarklass och borgarklass, där man antingen röstade höger eller vänster. Sociala skillnader finns fortfarande, men inte den tidigare klasstrukturen.

Istället har vi en mängd olika och individualiserade ojämlikheter. Tidigare handlade den politiska kampen inom arbetar- och fackföreningsrörelse om förbättrade arbetsvillkor, högre löner och minskade sociala klyftor. I de kollektiva berättelserna fanns offer och ansvariga, men dessa berättelser ingav också känslor av värdighet och vilja till motstånd. De sociala klyftorna består, inte tu tal om det, men den fråga Dubet ställer och som är värd att reflektera över är om klassamhället alltjämt strukturerar den sociala ojämlikheten? Dubet menar att klasstrukturen har förändrats och att de sociala klasserna numera definieras på andra grunder som betydande instabilitet i jobb, utbildning och relationer.

Läget är något paradoxalt. Ojämlikheten ökar, samtidigt som de traditionella klasskillnaderna minskar. Den tillfälligt anställda eller frilansaren lever under mycket sämre villkor än den fast anställda arbetaren. Projektanställda, kulturarbetare eller servicefolk på den svarta marknaden är på ett helt annat sätt utanför och åsidosatta, vilket har blivit än tydligare i spåren av pandemin. Tidigare var den sociala ojämlikheten inskriven i en stabilare ordning med tydliga konflikter. Idag tycks ojämlikheten öka, och även om den inte längre är lika tydlig så känner varje individ på olika sätt av dessa ojämlikheter. Vi är ojämlika som mer eller mindre välbetalda löntagare, fast eller tillfälligt anställd, utbildad eller inte, man eller kvinna, boende i en dynamisk storstad eller glesbygd, ensam eller i parrelation, utländsk bakgrund eller inte, vit eller ... listan kan göras oändlig och är verkligen inte ny. Vi saknar termer för att benämna alla dessa skillnader och prövar med motsatsparen inkluderade – exkluderade, stabila – prekära, vinnare – förlorare, osv. Listan av ”mindre” ojämlikheter kan göras längre om vi lägger till ytterligare variabler som ”hälsa”, ”livslängd”, ”utbildning”, ”tillgång till kultur”, osv.

Ojämlikheten har individualiserats, som ett resultat av att ojämlikheterna har ökat. Men ojämlikheten upplevs som en individuell erfarenhet, som ett mått på ens eget värde. Det är mer som individer vi är ojämlika än som del av ett kollektiv. Dessa individualiserade ojämlikheter skrivs inte längre in i en enkel berättelse som pekar ut orsak, ansvar och vägen att bekämpa dem. Avståndet mellan de prövningar den enskilde utsätts för och de kollektiva insatserna har skapat ett utrymme för ilska och frustration, ibland också hat. Det är en frustration som mer sällan formuleras i politiska program, utan snarare sugs upp i lösa sammanslutningar, som i brist på bättre kan kallas populister. ”Folket” ställs mot ”eliten”, fransmännen (eller svenskarna) mot invandrarna, som ett sätt att återta sitt värde genom att slå mot andra.

De sociala skillnaderna förstärks i takt med att barriärerna mellan klasserna försvagas. Det viktigaste blir att särskilja sig från klassen närmast under. Vi har avlägsnat oss från den klassrepresentation som tidigare fackförbund och arbetarpartier stod för. De senaste femtio åren har politiken burits fram av nya rörelser som dominerat debatten; kvinnokampen, studentrörelsen, miljörörelsen, antirasismen osv. Även om vi fortfarande talar om sociala klasser, är det svårt att urskilja en klasskamp.

Ojämligheterna har diversifierats. Självfallet definieras människor utifrån sin professionella aktivitet, men också av ålder, kön, religiös tillhörighet, bostadsort, osv. Vi talar fortfarande om "överklass", "medelklass", "lägre medelklass" och "underklass", men utan att egentligen veta var gränserna går. Vi använder hellre uttryck som "löntagare" än "arbetarklass", hellre "välbeställda" än "överklass".

"Ojämlighetsregimen" blir särskilt tydlig i Dubets analys av massutbildningen. De investeringar vi idag gör i skola och utbildning är sannolikt betydligt mer omfattande än vår föräldragenerations. Sannolikt har vi också andra typer av jobb än våra föräldrar, men vi har inte avancerat socialt i någon nämnvärd utsträckning. Totalt sett har vi alla förflyttat oss, men det handlar snarare om ett slags mikro-mobilitet. Även om Frankrike, relativt sett, inte är ett land med stor ojämlikhet, så kvarstår den sociala reproduktionen. Denna mikro-mobilitet skapar känslor av ambivalens och instabilitet, men också rädsla för social deklassering. Det paradoxala med massutbildning är att man behöver mer utbildning för att befinna sig på samma sociala position som föräldrarna.

För att förstå populismen är det viktigare att fokusera på själva upplevelsen av de sociala ojämlikheterna än på de rent objektiva villkoren. Upplevelsen är inte detsamma som den faktiska ojämlikheten. Det är mycket lättare att registrera löneskillnader än t.ex. fast egendom, vilket har större betydelse för ojämlikheten. Mellan de hyperrika och de allra fattigaste breder jämförelserna ut sig i förhållande till de som är närmast. De "mindre ojämlikheterna" upplevs som mer avgörande än de allra största. Ilskan riktar sig mer mot invandrare än mot de 1 % ofantligt rika.

Dubet kopplar på ett intressant sätt samman den förändrade sociala ojämlikheten med vad han beskriver som den utvidgade sfären av diskriminering. Individualiseringen av ojämlikheter hänger samman med "allas lika chans" som den alltmer oantastliga modellen för social rättvisa. Tidigare handlade det om att minska de sociala klyftorna. Men när var och en ser sig ha samma chans att nå alla positioner i förhållande till sina meriter, så riskerar man att känna sig mer eller mindre diskriminerad eller felaktigt behandlad i förhållande till vad som borde vara ens möjligheter och karriär.

Paradoxalt nog, är känslan av diskriminering starkare när individerna uppfattar att de har rätt att vara lika. Ju mer man definierar sig som lika, desto mer diskriminerad känner man sig. Även om ojämlikheten är helt igenom social, upplevs den nu som en diskriminering som av naturen är orättvis. Invandrare, födda utomlands, uppfattar sig som mindre diskriminerade än deras barn som är födda i Frankrike, även om de objektivt sett är mindre diskriminerade än sina föräldrar. På liknande sätt har kvinnornas ökade deltagande i arbetslivet inte minskat känslan av diskriminering. Tvärtom! Ju mer lika vi är i alla andra avseenden, desto mer diskriminerande uppfattas alltså ojämlikheten. Självfallet är ojämlikheterna orättvisa. Men förändringen av den sociala ojämlikheten mot individens enskilda egenskaper visar att ojämlikheten alltmer definieras och upplevs som diskriminerande. Man ropar på juridiska sanktioner och riktade ingrepp mer än att verka för en global jämlikhetspolitik.

2018 ledde protesterna mot förslaget om höjd bensinskatt till en våg av vilda strejker och våldsamma upplopp i framför allt Paris. Istället för att enas i samlad och organiserad kritik mobiliserades anhängarna på nätet, främst Facebook, plattformen för deras missnöje och ilska. Varför misstrodde

man de partier som säger sig verka för jämlikhet och rättvis fördelning? [François Dubet, varnade i en intervju i Le Monde våren 2019](#) för att förakt och bristande politisk förståelse för villkoren för vanligt folk riskerar att spä på de populistiska strömningarna.

Istället för att ducka för de frågor de populistiska partierna reser, bör den demokratiska vänstern finna konstruktiva och politiska former för ökad en social rättvisa att bekämpa de "mindre ojämlikheter" som frammanar populismen, misstron och demagogin. Exempelvis att här och nu, ta sig an bristerna inom äldreården.